Θεολογική θεώρηση του πόνου (πρωτοπρ. Γεώργιος Μεταλληνός)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 8 Φεβρουαρίου, 2012

(Ψαλμ. 89, 10: «Και το πλείον αυτών πόνος και μόχθος»)

Ο Ψαλμωδός κάνει, μία θλιβερή διαπίστωση. Τα χρόνια της ζωής του ανθρώπου μπορεί να φθάσουν, στην καλύτερη περίπτωση, τα ογδόντα- το μεγαλύτερο όμως μέρος τους είναι πόνος και μόχθος. Είναι σύμφυτος ο πόνος -και ο ψυχικός και ο σωματικός- στη ζωή μας, ως μία όψη του υπάρχοντος στον κόσμο κακού. Αυτό επιβεβαιώνει και ο λόγος του Ιησού Χριστού: «εν τω κόσμω θλίψιν έξετε». Δεν υπόσχεται στους πιστούς Του κάποιο ουτοπικό – άλυπο βίο. Συμπληρώνει όμως: «αλλά θαρσείτε. ΕΓΩ νενίκηκα τον κόσμον». συνεπώς και τα κακά του κόσμου. Μέσα σ’ αύτη την εν Χριστώ δυνατότητα υπέρβασης του πόνου εύχεται και η λειτουργική μας σύναξη: «Υπέρ του ρυσθήναι ημάς από πάσης θλίψεως, οργής, κινδύνου και ανάγκης, του Κυρίου δεηθώμεν». Η διαπίστωση, συνεπώς, της πραγματικότητας του πόνου δεν αίρει την αναζήτηση της δυνατότητας απαλλαγής από αυτόν. Πώς μπορούν αυτά να κατανοηθούν;

1. Ο πόνος, σε κάθε πιθανή μορφή του, είναι άμεσα συναρτημένος με τήν ουσία του κακού. Το κακό χριστιανικά είναι φυσικό και ηθικό. Φυσικό κακό είναι ο πόνος, η φθορά, ο θάνατος. Ηθικό κακό είναι η αμαρτία, η αποτυχία του ανθρώπου να μείνει μέσα στην κοινωνία του Θεού, στην άμεση σχέση μαζί Του. Κατά τον Μ. Βασίλειο το ηθικό κακό «εξ ημών ήρτηται» – εξαρτάται από μας (ΕΠ. 31. 333). Και κατά τον ι. Χρυσόστομο: «η όντως κακία» είναι το ηθικό κακό. Το φυσικό κακό -τονίζει- «μάλλον ουκ έστι κακία, αλλά λέγεται» (δηλαδή ο λιμός, ο λοιμός, ο θάνατος κ.λπ.). «Ταύτα ουκ αν είη κακά» (ΕΠ. 49. 241). Θα μπορούσαν, δηλαδή, να μην είναι κακά. Το ηθικά κακό είναι εκείνο, που προκαλεί και το φυσικό, κατά την πατερική συνείδηση. Η άρση, συνεπώς, του πόνου, ως μιας όψης του φυσικού κακού, προϋποθέτει δυνατότητα άρσης της αμαρτίας. Ο Χριστός καλείται χριστιανικά Σωτήρας, διότι είναι «ο αίρων την αμαρτίαν του κόσμου». Είναι αυτός που μπορεί να άρει την αμαρτία, απαλλάσσοντας τον άνθρωπο από αυτήν. Αυτό είναι το νόημα του λόγου του Χριστού: «Δεύτε προς με πάντες οι κοπιώντες και πεφορτισμένοι, καγώ αναπαύσω υμάς» (Ματθ. 11, 28). Ο Χριστός αυτοπροσφέρεται ως αυτός, που έχει την δύναμη να απελευθερώσει τον άνθρωπο από τον πόνο και το φυσικό κακό, διότι αυτός «ενίκησε τον κόσμον», το κακό δηλαδή του κόσμου.

Η νίκη του Χριστού πραγματοποιήθηκε με την Ανάστασή του, την καταπάτηση του θανάτου, προσφέρεται δε σε κάθε άνθρωπο, που έχει την διάθεση συμμετοχής στον σταυρό του Χριστού. Γι’ αυτό είπε ο Χριστός λίγο πριν από τη σταύρωσή Του, κατά τη συνάντησή του με τους Έλληνες: «Εάν μη ο κόκκος του σίτου πεσών εις την γην αποθάνη, αυτός μόνος μένει· εάν δε αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει» (Ιωάν. 12, 24). Ο Χριστός σώζει μέσω της θυσίας Του και γίνεται Σωτήρ σ’ αυτούς που μετέχουν στον θάνατό Του. Η μετοχή αυτή απαιτεί τη συσταύρωση του πιστού. Αυτό ομολογεί ο απ. Παύλος, που είχε αυτήν την εμπειρία. «Χριστώ συνεσταύρωμαι» (Γαλ. 2,20) ομολογεί. Μόνο έτσι μπόρεσε να ομολογήσει επίσης: «Χαίρω εν τοις παθήμασί μου (Κολ. 1, 24). Το κήρυγμά του είναι «ο λόγος του σταυρού» (Α’ Κορ. 1, 18). όχι μία επιφανειακή θριαμβολογία. Κηρύττει την ανάγκη του **σταυρού**, διότι **μόνο αυτός οδηγεί στην ανάσταση**. Αυτό είναι το κήρυγμα του αυθεντικού Χριστιανισμού, που ενσαρκώθηκε στην παράδοση του Ελληνισμού, με την έννοια του ολοκαυτώματος, ως αυτοπροσφοράς για τους άλλους. Είναι ένα από τα σημεία συνάντησης Ελληνισμού-Χριστιανισμού. Από τον Λεωνίδα ως το Κούγκι, το Ζάλογγο, το Αρκάδι, την Αλαμάνα και το Μανιάκι κυριαρχεί το ίδιο πνεύμα της σταυρώσιμης αυτοπροσφοράς για τους άλλους.

Σταυρός και ανάσταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένα στην χριστιανική ελληνικότητα και μέσω αυτής με όλη την Ορθοδοξία. Η ανάσταση γιορτάζεται ως αποκατάσταση όλης της νεκρωμένης φύσεως. Η Ορθοδοξία ονομάσθηκε από ετεροδόξους ως Εκκλησία της αναστάσεως κατ’ εξοχήν, διότι ζει με την αναστάσιμη ελπίδα. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στη ρωσική γλώσσα η Κυριακή ονομάζεται Βοσκρεσένιγιε, δηλαδή Ανάσταση. Η Ορθοδοξία ολόκληρη, σφραγισμένη με το ελληνικό πνεύμα, ζει μόνιμα τη χαρά της Αναστάσεως. Ο άγιος Σεραφείμ τού Σάρωφ χαιρετούσε κάθε άνθρωπο με τη φράση: «Χριστός ανέστη, χαρά μου»! Είναι η βίωση της βεβαιότητας του λόγου του Χριστού: «Θαρσείτε, εγώ νενίκηκα τον κόσμον».

2. Ο ορθόδοξος Χριστιανισμός είναι διαρκής χαρά, ακόμη και στο θάνατο, την κορύφωση τού πόνου (Λουκ. 7. 13). Η μοναδική αιτία λύπης γι’ αυτόν είναι η αμαρτία, διότι απομακρύνει και χωρίζει από τον Θεό. Η λύπη όμως. όταν πρόκειται για αγωνιζόμενο πιστό, προσλαμβάνει αναστάσιμο και χαρμόσυνο χαρακτήρα, διότι τον βοηθεί να συνειδητοποιήσει την αμαρτία του και μέσα από την έμπρακτη μετάνοια να επιστρέψει στο Θεό. μετέχοντας στην άκτιση Χάρη του. Αυτή η λύπη για την αμαρτία ονομάζεται στη γλώσσα της Ορθοδοξίας «λύπη κατά Θεόν» (Μ. Βασιλείου ΕΠ. 30. 640C, Ιωάν. Χρυσοστόμου ΕΠ. 50. 651). Η λύπη μεταμορφώνεται, έτσι, σε χαρά. Αυτό φανερώνει η παραβολή του Ασώτου (Λουκ. 15) και αυτό σημαίνει ο μακαρισμός του Χριστού: «Μακάριοι οι πενθούντες. ότι αυτοί παρακληθήσονται» (Ματθ. 5, 4). Μόνο η Ορθοδοξία γνωρίζει τον όρο «χαρμολύπη», αλλά και το πράγμα, που αυτός εκφράζει. Σε ένα τροπάριο-ύμνο της Εκκλησίας μας ορίζεται το

περιεχόμενό της: «λύπη διά την αμαρτίαν, χαρά διά την σωτηρίαν». Είναι το «χαροποιόν πένθος».

Αυτό το πνεύμα δημιουργεί η Ορθοδοξία. Η δυτική ζωγραφική λ.χ. σταματά στον θάνατο, στον πόνο της απουσίας κάθε ελπίδας αναστάσεως. Από αυτό ακριβώς διαφοροποιεί ο Απ. Παύλος τους χριστιανούς από τους μη χριστιανούς, διότι οι τελευταίοι είναι «οι μη έχοντες ελπίδα» (Α' Θεσσ. 4, 13). (Βλ. Φ. Κόντογλου. Η απελπισία του θανάτου εις την θρησκευτικήν ζωγραφικήν της Δύσεως και η ειρηνόχυτος και πλήρης ελπίδος ορθόδοξος εικονογραφία). Στη χριστιανική Δύση, βλέποντας κανείς τον Εσταυρωμένο, κυριαρχείται από απελπισία. Είναι άγνωστη εκεί η χαρμολύπη του Σταυρού. Το ίδιο και στο Ισλάμ. Βρέθηκα στο Ισπαχάν (IPAN) κατά την επέτειο της δολοφονίας του Αλί, Ιμάμη των Σιιτών. Και όταν μου ζητήθηκε να πω δυο λόγια, συνηθισμένος από τη δική μας σταύρωση, τους μίλησα για τη «χαρμολύπη» της γιορτής, και όλοι έμειναν άναυδοι. Δεν μπορούσαν να συλλάβουν το νόημα του όρου. Διότι έμαθαν να μένουν στο σπαραγμό (πρβλ. την αυτομαστίγωση των «εορταστών»), στην απελπισία του πόνου. Αντίθετα, στην Ορθοδοξία ο Σταυρός δεν είναι σύμβολο του πόνου, αλλά της ελπίδας. Γι' αυτό εξυμνείται ως «φύλαξ πάσης της οικουμένης και ωραιότης της Εκκλησίας». Η ομορφιά του σταυρού, που προϋποθέτει απάλειψη της φρικτότητάς του ως οργάνου θανάτωσης, πηγάζει από τη σύνδεσή του με την Ανάσταση. Είναι μια ομορφιά, που αναδύεται μέσα από την οδύνη. Αυτό εννοούσε ο μεγάλος Ορθόδοξος συγγραφέας Φιοντόρ Ντοστογιέφσκυ, λέγοντας ότι «η ομορφιά θα σώσει τον κόσμο»!

Η Δύση έμαθε να εξορίζει τον Θεό (Deismus) και τελικά να κηρύσσει το θάνατό του. Από τον Νίτσε ως σήμερα κυριαρχεί στη Δύση η «θεολογία του θανάτου του Θεού». Ο «θάνατος του Θεού» είναι συνακόλουθος του θανάτου της ελπίδας στον άνθρωπο, «θάνατος του Θεού» σημαίνει νέκρωση της σχέσης του άνθρωπου με τον Θεό. Εκεί οδήγησε ο «αδιαφορισμός» του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Ο Θεός μένει, όπου σώζονται θεϊστικές τάσεις, αλλά ως υπόθεση της διανοίας, ενώ χάνεται η υπαρκτική σχέση του ανθρώπου μαζί Του. Γι' αυτό ο «δυτικός» άνθρωπος ερωτά: Γιατί ο Θεός επιτρέπει να πεινούν οι άνθρωποι, να νοσούν και να πεθαίνουν; Οι Έλληνες άγιοι Πατέρες όμως αναζητούν την αρχή του κακού όχι στον Θεό, αλλά στον κόσμο και τον άνθρωπο. Ένα από τα σημαντικότερα έργα του Μ. Βασιλείου είναι το «Ουκ έστιν αίτιος ο Θεός των κακών», συνεπώς και της θλίψεως και του πόνου. Ο Θεός δίνει τις προϋποθέσεις υπέρβασης του κακού, θέτοντας μια τάξη στην κτίση. Ο άνθρωπος όμως καταλύει αυτή την τάξη και εσωτερικά, στην ίδια την ύπαρξή του, και εξωτερικά, στη φύση. Ο Θεός δεν είναι ο αίτιος του θανάτου, διότι «θάνατον ουκ εποίησε». «φθόνω διαβόλου εισήλθε θάνατος εις τον κόσμον». Η μόλυνση του περιβάλλοντος, πηγή τόσων νόσων, η αδικία και εκμετάλλευση, πηγή της οικονομικής ανισότητας στον πλανήτη, η αισχροκέρδεια και πλεονεξία, που κάνει το έργο φυσικών φαινομένων (π.χ. σεισμών) εξολοθρευτικό, δεν είναι έργα του Θεού, αλλά έργα του ανθρώπου. Ο Θεός δεν ενεργεί δικαστικά και αστυνομικά, για να

επιμερίζει ποινές και ευθύνες ή να ζητεί ικανοποίηση από τον άνθρωπο. (Κεντρική διδασκαλία της δυτικής θεολογίας είναι η θεωρία περί Satisfactio: ο Θεός σταυρώνει τον Υιό του, για να ικανοποιηθεί από τον άνθρωπο η δικαιοσύνη του, που προσεβλήθη από την ανθρώπινη αμαρτία). Ο Θεός των Αγίων μας ενεργεί στην ιστορία θεραπευτικά και σωστικά. Όλο το έργο της σωτηρίας είναι καρπός της αγάπης Του («Ούτω γαρ ηγάπησεν ο Θεός τον κό¬σμον, ώστε τον υιόν αυτού τον μονογενή έδωκεν (θυσίασε)... ίνα σωθή ο κόσμος δι' αυτού»· (Ιωάν. 3. 16). Ο Θεός μέσα στην ανιδιοτέλειά του κάνει τα πάντα «δι' ημάς τους ανθρώπους και διά την ημετέραν σωτηρίαν» και «τα πάντα προσίεται, ίνα σώση τον άνθρωπον». Να τον απαλλάξει δηλαδή από κάθε μορφή κακού.

3. Οι Άγιοί μας, όπως ο άγιος Γεράσιμος, στρέφουν τον άνθρωπο στον εαυτό του και στο βάθος της συνειδήσεώς του. Όπως έλεγε πάλι ο Ντοστογιέφσκυ, «ο άνθρωπος φταίει για όλα», διότι στην ατομοκρατία της πτώσης του νεκρώνει την αγάπη και τη φιλανθρωπία του (την Mitmenschlichkeit, όπως λένε οι Γερμανοί). Νέκρωση της αγάπης είναι κυρίως η μεταβολή της σε ιδιοτέλεια. Να βλέπει κανείς τον Θεό και τον συνάνθρωπο ως μέσο εκμετάλλευσης για την προσωπική ωφέλεια και ευδαιμονία. Δεν είναι περίεργο, ότι στο επίκεντρο του αλλοτριωμένου χριστιανισμού είναι η ζήτηση «αποτελεσματικότητας» (ωφέλειας δηλαδή) στο κάθε τι και «ευδαιμονίας» (Εδώ εντάσσονται προβλήματα. όπως τα ναρκωτικά). Η ζήτηση της απόλαυσης διευκολύνει την ανάπτυξη της αισχροκέρδειας, σε μια διαδικασία «μαύρου κύκλου».

Η συναίσθηση όμως της ενοχής έναντι των άλλων οδηγεί στη συνείδηση, ότι είμεθα και μείς υπόλογοι για τις αμαρτίες τους και συμμετέχουμε στην πτώση τους. Και αυτό οδηγεί στην ανάληψη υπευθυνότητας για τη δυστυχία των άλλων. Ο άνθρωπος γίνεται, έτσι, από άτομο, πρόσωπο, αποκτώντας συνείδηση της κοινωνικής του ευθύνης. Ο ατομοποιημένος άνθρωπος, μέσα στην επιλεγμένη μονότητά του, ρίχνει τις ευθύνες στους άλλους· ο άνθρωπος-πρόσωπο αναλαμβάνει τις ευθύνες για τους άλλους. Βλέπει την αμαρτία διαφορετικά· ως διασάλευση της ισορροπίας του κόσμου. Και συνειδητοποιεί την άρση της αμαρτίας ως αποκατάσταση των αυθεντικών σχέσεων με τον Θεό και τον συνάνθρωπο. Κυρίαρχο γίνεται τότε το αίσθημα της ανάγκης συμφιλίωσης με τον Θεό και όλη τη κτίση, που τη μολύνει με την κακία του. Ο ορθόδοξος μοναχός, κάνοντας τις βαθειές μετάνοιές του, φιλεί τη γη και την ποτίζει με τα δάκρυά του, ζητώντας της συγγνώμη, που τη μολύνει με τις αμαρτίες του, έστω και αν δεν είναι όλες δικές του.

Αυτός είναι ορθόδοξα ο λυτρωτικός πόνος. Ο πόνος που οδηγεί στη μετάνοια. Ανανοηματοδοτείαι, έτσι ο πόνος και αποκτά λυτρωτική δύναμη. Διότι δίνει δύναμη για μεταστροφή. Γι' αυτό έλεγε ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος: «Πληγή -κάθε κτύπημα της ζωής- τοις ευ φρονούσι μάθημα γίνεται· και κρείσσων ευημερίας κακοπάθεια». Δεν είναι κάποια μορφή μαζοχισμού, αλλά η συνείδηση του διδακτικού και αφυπνιστικού χαρακτήρα του πόνου. Με τη μετάνοια και την καταξίωση της

αγάπης σε ανιδιοτέλεια, μεταμορφώνεται και ο πόνος σε χαρά. «Η λύπη ημών εις χαράν γενήσεται» (Ιωάν. 16, 20). Έτσι, μετατίθεται με τη Χάρη του Θεού ο άνθρωπος και ενδοϊστορικά σε ένα τρόπο υπάρξεως, στον οποίο «ο Θεός εξαλείφει παν δάκρυον... και ο θάνατος ουκ έστι έτι, ούτε πένθος, ούτε κραυγή, ούτε πόνος...» (Αποκ. 21,4). Δεν πρόκειται για ουτοπία, αλλά για εμπειρία εκείνων, που μέσα από την άσκηση και τη ζήτηση θεϊκής Χάρης εισέρχονται στην ατελεύτητη πορεία της αγιότητας, καθιστάμενοι δεκτικοί της Χάρης του Θεού. Αυτοί, άλλωστε, είναι οι αληθινοί χριστιανοί, οι μεθιστάμενοι σ' αυτόν τον τρόπο υπάρξεως.

Ο Χριστός, ως σταυρωμένη Παναγάπη, λόγω της εκούσιας συμμετοχής Του στον πόνο μας, είναι «ο ωραίος κάλλει», η ένσαρκη Ομορφιά, που σώζει μέσα από την ταπείνωση και την αγάπη Του. Ο χριστιανός μετέχοντας και αυτός εκούσια στο πάθος του Χριστού, μετέχει μέσω του πόνου του και στην αγάπη του Χριστού. **Αληθινή αγάπη υπάρχει εκεί, που υπάρχει και αποδοχή του πόνου, αλλά και προθυμία να σηκώνει ο ένας τον πόνο του άλλου. Τότε και ο πόνος τού άλλου, ψυχικός και σωματικός, γίνεται ελαφρότερος, αλλά και εγώ μαθαίνω να αγαπώ αληθινά.** Έτσι, με την ομορφιά της αγάπης, γίνεται παράδεισος ο κόσμος. Ο ένας, δηλαδή, ζει για τον άλλο και «βαστάζει τα βάρη» του (Γαλ. 6, 2). Ο πόνος διαλύεται μέσα στην αμοιβαιότητα της αγάπης και τη δύναμη της Χάρης. Έτσι αντιμετωπίζεται και υπερβαίνεται χριστιανικά και το πρόβλημα της ευθανασίας. Όπου είναι ορατή και αισθητή η αγάπη των άλλων για τον πάσχοντα, εκεί και ο πόνος, όσο δυσβάστακτος και αν είναι, γίνεται ελαφρότερος και υποφερτός. Δεν μπορεί ποτέ να νικήσει την επιθυμία για ζωή. Έτσι κατανοώ το στίχο του δικού μας Σολωμού «γλυκεία η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα...».

Σ' αυτόν τον αγώνα για την κατανίκηση του πόνου είναι στρατευμένοι και οι θεράποντες της ιατρικής επιστήμης, Γι' αυτό ο γιατρός είναι το προσφιλέστερο πρόσωπο στη ζωή μας, μετά τη μάνα μας. Αντιμετωπίζουν δε αποτελεσματικότερα τον πόνο όχι τόσο με την επιστήμη τους, αλλά με την αγάπη τους. Νικούν και αυτοί, λοιπόν, τον πόνο με την αγάπη τους.

(Πρωτοπρ. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, «Δοκίμια Ορθόδοξης Μαρτυρίας», εκδ. Άθως, σ. 217-225)

(Πηγή ηλ. κειμένου: pemptousia.gr)

Διαβάστε περισσότερα άρθρα του π. Γεωργίου πατώντας εδώ

ΣΧΕΤΙΚΑ ΑΡΘΡΑ:

Η συμμετοχή στον πόνο των άλλων (Γέροντας Παΐσιος Αγιορείτης)

Ο πόνος στη ζωή μας (Πανοσιολογιώτατος Αρχιμανδρίτης π. Γεώργιος Καψάνης, Καθηγούμενος της Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου Αγίου Όρους)

Το αντίδοτο του ψυχικού πόνου (μοναχός Μωυσής Αγιορείτης)

Το μυστήριο του πόνου (Μοναχός Μωυσής Αγιορείτης)